

نقاره‌زنی یکی از آیین‌های قدیمی حرم مطهر رضوی است که با قدمتی حدود ۶۰۰ سال تاکنون بدون وقفه، در نقاره‌خانه حرم رضوی اجرا شده است

چوازدل برآید...

امیرحسین مقیمی

برآمدن و فروشدن آفتاب، نواخته می‌شود. نقاره‌زنی یکی از آیین‌های قدیمی حرم مطهر رضوی است که با قدمتی حدود ۶۰۰ سال، تا کنون، بدون وقفه، در دو نوبت در روز و به صورت زنده، در نقاره‌خانه‌های حرم رضوی اجرا شده است. این سنت قدیمی، نسل به نسل و سینه به سینه منتقل شده است و این موسیقی زنده، سالها بدون وقفه اجرا شده است و تنها در این بین نوازندگان آن تغییر کرده اند.

طبق اسناد، نقاره‌زنی، آیینی است که از زمان تیموریان آغاز شده؛ آیینی که مردم آن را پاس داشتند تا باقی بماند و

آهنگ‌ها و آواهای بسیاری در خصوص امام رضا(علیه السلام) و سیره وی، تاکنون توسط آهنگ‌سازان و خوانندگان کشور ساخته و اجرا شده است، اما هیچ‌یک تاکنون نتوانسته است به اندازه نقاره‌زنی، حال و هوای زیارت را در دل مشتاقان این امام همام زنده کند. این نوای تاثیرگذار، به گونه‌ای در دل مردم جا باز کرده است که گویی با شنیدن آن تلنگری بر جسم و روح هر زائر و مجاور امام رضا(علیه السلام) زده می‌شود.

کسانی که به زیارت حرم مطهر رضوی رفته‌اند، به طور حتم، آوای گوش‌نوازی را هر صبح، پیش از طلوع آفتاب و هر عصر، پیش از غروب خورشید، می‌شنوند که هم‌زمان با

مانند بسیاری از سنت‌ها با گذشت زمان کهنه نشده تا به دل فراموشی سپرده شود.

براساس اسناد معتبر حکومتی، نقاره‌خانه حرم در دوره قاجاریه، هم‌زمان با رسمیت یافتن مجموعه آستان قدس رضوی، سر و سامان یافت که البته از دوره‌های زمانی مختلف در این خصوص اسناد پیوسته‌ای موجود نیست. دکتر عبدالرحیم قنوات، دکترای تاریخ اسلام، در وبلاگ خود آورده است: «در کشور خود یک برنامه هنری داریم که نه تنها دهه‌ها، بلکه سده‌هاست که همه روزه در حال اجراست. این برنامه یک اجرای زنده موسیقی است و عبارت است از نقارنوازی در حرم امام رضا (علیه السلام). نقاره خانه البته تاریخی دارد شنیدنی:

بابر پسر بایسنقر، یکی از امیران تیموری بود که در فاصله سالهای ۸۵۱ تا ۸۶۱ ق حکومت می‌کرد. مرکز حکومت بابر، شهر هرات بود. او در سال ۸۶۰ ق به مشهد سفر کرد. ظاهراً به این دلیل که بیمار شده بود و آمده بود تا از امام رضا (علیه السلام) شفا بگیرد. بابر مدتی را در این شهر اقامت کرد و در این مدت، دستور داد تا همه روزه صبح و شام، نقارنوازان در باغ حرم نقاره بنوازند. شاید برای اعلام حضور خود در شهر و یا شاید برای ادای احترام به امام هشتم (علیه السلام). جالب اینکه، این رسم بعد از رفتن بابر از مشهد و حتی بعد از مرگ او نیز ادامه یافت و همچنان تا به امروز ادامه دارد. بعدها در حرم رضوی، نقاره‌خانه مکان و ساختمان و نوازندگانی مشخص پیدا کرد که هر روز پیش از طلوع و غروب آفتاب و در شب‌های ماه رمضان و نیز اعیاد مذهبی نقاره‌نوازی می‌کنند. این برنامه، تنها در روزهای عزا تعطیل است و بر این اساس، اکنون ۵۷۰ سال است که در شهر مشهد و در حرم رضوی یک برنامه زنده موسیقی، هر روز با سازهایی معین و ریتم و آهنگی تقریباً ثابت اجرا می‌شود.»

از نشانه‌های تاریخی نیز چنین برمی‌آید که در قرن دهم، نواختن نقاره معمول بوده است. فضل بن روزبهان خنجی، در کتاب مهمان‌نامه بخارا، در حالات محمدخان شیبانی، سلطان ماوراء النهر که مشهد مقدس و ناحیه طوس را تصرف کرده بود، می‌نویسد: «سلطان تصمیم گرفت به زیارت حضرت رضا (علیه السلام) برود. از این رو، با اعیان لشکر خود و قاضیان و محتشمان، عازم مشهد گردید. من با گروهی قبلاً به مشهد رفتیم و در آن جا مراسم استقبال را فراهم کردیم. بر فوق بارگاه حضرت، محلی که نقاره نوبت حضرت امام می‌زنند، جماعت نقاره‌چیان اردوی همایون و نفیرچیان ایستاده، مترصد آن که چون موکب همایون برسد، نقاره بکوبند و نفیر نوازند. آن حضرت امر فرمودند که دم نزنند و نفیرنوازی را به فقیرنوازی بدل فرمودند، و چون به درگاه بارگاه رسیدند، فرود آمده به پیشگاه برآمدند و از آن جا به روضه مقدس

قدم گشاده و آداب زیارت تقدیم نمودند و اندکی نشسته، از قبه بیرون فرمودند»

از این متن اینگونه برمی‌آید که در قرن نهم و دهم، نقاره نواخته می‌شده است. همچنین در ایران، نواختن طبل و نقاره، تا زمان قاجاریه ادامه داشته است و حاکمان نیز در مراکز استان‌ها به هنگام معینی از آن استفاده می‌کردند. البته چگونگی ورود این شیوه در بارگاه امام رضا (علیه السلام) دقیقاً مشخص نیست و هر کس بر پایه ذوق و برداشت خود، برای آن انگیزه‌ای بیان می‌کند.

همچنین نقاره‌ها، هر گاه در آستان امام هشتم (علیه السلام) بیماری شفا یابد و به خیل شفا یافتگان آستان حضرتش افزوده شود، به منظور اعلام همگانی و اظهار سرور و شادمانی به صدا درمی‌آیند. علاوه بر این، در شب‌های میلاد معصومان و بزرگداشت مناسبت‌های مذهبی، مانند جشن‌های بزرگ قربان و فطر و غدیر و در زمان تحویل هر سال شمسی، در آغاز نوروز، نقاره نواخته می‌شود.

این نوا، تنها در ایام محرم و صفر که روزهای سوگواری شیعیان است، به منظور احترام به آیین سوگواری نواخته نمی‌شود. برای نقاره‌زدن در آستان مقدس امام هشتم (علیه السلام)، محل خاصی با عنوان نقاره‌خانه در دو طبقه در نظر گرفته شده است. این بنای زیبا و باشکوه که سراسر از کاشی فیروزه‌ای است و در پیرامون ایوان آن نرده‌کشی شده است، بر فراز ایوان شرقی صحن عتیق (انقلاب) قرار دارد و از قسمت‌های مختلف حرم، دیده می‌شود.

طبقه زیرین، جای گذاشتن طبل‌ها و شیپورها (آلات موسیقی این آیین سنتی طبل و کرنا می‌باشد) است و طبقه دوم محل استقرار نوازندگان است. بلندی بنا سبب می‌شود که به هنگام نقاره‌زدن، آوای آن، اگر صدای ماشین‌ها و هیاهوی زندگی بگذارد، تا خیابان‌های اطراف حرم شنیده شود.

در هر حال، امروز سبک‌ها و گونه‌های مختلفی از موسیقی وجود دارد که هرکدام دارای سابقه و تاریخچه شکل‌گیری مختلفی هستند و با آلات گوناگونی نواخته می‌شوند. اما در این بین، آنکه از قدمت بیشتری برخوردار است، دارای اصالت و مخاطب می‌باشد.

حال سوال جدی که می‌توان از پژوهشگران، محققان و مسولان موسیقی کشور پرسید، این است که چگونه یک موسیقی آئینی، با این قدمت تاریخی، هنوز هم برای مردم تازگی دارد و شنیدن آن کسی را خسته نمی‌کند و این که در میان نت‌ها و نواهای نقاره چه رازی نهفته است؟ چنانکه برخلاف ادعاهای موجود، نسل جوان طالب موسیقی اصیل است و به شدت از آن استقبال می‌کند.

بدون شک، موسیقی بی‌نظیر نقاره، که تنها در آستان مبارک رضا (علیه السلام) پخش می‌شود، تداعی‌گر لحظات معنوی خلوت عاشقان کوی رضا (علیه السلام) است.

